

Збаражчина в легендах і переказах

м. Збараж
2008

Участь у зібранні матеріалу до цього посібника приймали бібліотекарі Збараської ЦБС і читачі юнацького віку. Матеріал бібліотек розміщений у алфавітному порядку назв сільських філій.

Посібник буде корисний усім, хто цікавиться переказами рідного краю, адже, саме слово «легенда» в перекладі з латині означає «те, що слід прочитати».

Редактор:

Тамара Кульпа, завідувачка
методично-бібліографічного
відділу ЦБС.

Комп'ютерний набір:

Г. Ігнатєва, М. Бондар.

Відповідальна за випуск:

Оксана Бойко, директор ЦБС.

Благословенна земля українська... Овіяна таємницями її багатотисячолітня історія. З роси, з води, з ясного сонечка, з лагідної землі приходять до нас, її дітей, українські перекази та повір'я, казки та легенди. У цих творах колективної уяви знаходить своє відбиття незмінне, попри всі історичні перетрубації, призначення українського народу.

В легендах переважає ймовірне, фантастичне. Вони схожі з казкою своїм незвичайним, дивовижним в поєднанні з реальним. У легендах жива дійсність пояснюється давніми міфічними і пізнішими християнськими уявленнями і віруваннями про надлюдські істоти і потойбічні сили. Однак в легендах непізнанні явища і суспільні події витлумачуються з явною установкою на достовірність.

Скільки в народі побутує різних цікавих легенд, різних історичних оповідей та переказів, яке важливе значення вони мали в домашньому й громадському житті і окремих осіб, і цілих народів – навіть уявити собі важко.

Ознайомлюючи нас із життям предків, звичаями, побутом, мріями, ідеалами, сподіваннями, легенди та перекази мають велике пізнавальне та виховне значення для підростаючого покоління.

І ось ці легенди, оповіді й перекази – то веселі, то сумні, то поетичні, то прозово-історичні у цьому збірнику.

Бодаки

*Завідувачка бібліотеки - філії
села Бодаки Савчук С. В.*

Існує кілька версій щодо походження назви села Бодаки. Однією, із найбільш вірогідних із них є припущення, що назва села походить від прізвища осавула князя Вишнівецького на ймення Бодака, який був охоронцем княжого скарбу, що зберігався у підземеллі гори Зімно, яка височіє при в'їзді в село. Із розповідей старожилів села відомо, що там був закопаний невідомим старцем камінь із написом, якого житель села Бодаки Школяр Семен привіз додому і розбив.

У селі не лишилось людей із прізвищем Бодак, однак, в центрі села є вулиця яку називають Савули, людей, що на тій вулиці проживають, так і називають Савули. Очевидно, це і є нащадки цього осавула Бодака. Якраз проти них, через річку, у гори Зімно і були «двері» в підземелля.

* * *

Інша легенда говорить про назву села Бодаки, що вона походить від слів «біда» і «будяки», про що говорить нам такий вислів, що побутує в селі:

Куди не поглянеш – кругом будяки,
А селом зігнуті ідуть бідаки.

* * *

Житель села Бодаки Тимофій Якович Онищук (1911 -1999 рр.) розповідав, він пам'ятає з тих часів коли йому було років десять, що на горі, яка називається «Загороди»

біля цвинтаря, була розкопана могила велетня. Проводили ці розкопки польські науковці із Варшави. Розкопаний скелет був дуже великим. Ступня цього велетня сягала дорослій людині до коліна. Місце, де була могила, ще й досі у селі називають „Коло могили”.

* * *

Жителька села Бодаки Марія Яківна Кравець (Собко) розповідала, що її тато Собко Яків Антонович ще юнаком пас коней біля гори Зімно, недалеко від дверей у підземелля. Там був захований скарб князів Вишнівецьких. Охоронці скарбу інколи виходили і розмовляли із селянами. В одну із ночей двері підземелля відчинились і з них вийшов сивий дідусь і покликав: „Яків, іди сюди!” Хлопець злякався, прибіг додому і його довго лікували бабці – шептухи, до яких звернулись батьки юнака.

* * *

Колись давно в селі Бодаки за територією колишнього колгоспу в урочищі «Клини» (як їхати в поля), на горбочку жив пан, і у нього була красуня - дочка. В неї закохався те ж дуже вродливий юнак, але він був з бідної родини та пан не дозволив їм побратися. Кажуть, що коли хлопець дівчину покинув то вона збожеволіла. Внизу, недалеко від панського помешкання знаходиться глибокий рів, який в селі називають „Камінний”. Божевільна часто блукала понад тим ровом і одного разу вона наклала на себе руки. Місце, де повісилася дівчина, селяни називають „Коло дурної дівки”.

По нинішній день люди обминають цю місцину і дорогу, якою часто їздили в поле. Ходять чутки, що там невезуче місце, хто їхав по тій дорозі, завжди чогось лякались коні і віз перевертається. Говорять, що колись давно тією дорогою їхала фіра з базару і перекинулася, а фірман задушився. І ще одного

разу інша дівчина пішла накопати глини до того яру і її там засипало землею. От і з того часу це місце селяни називають «Біля дурної дівки». Дорога запустила і ніхто нею ні їхати ні йти не наважується, навіть пасти худобу туди не вигонять і ніхто там не ходить по сьогоднішній день. Яр заростає терням і будяками.

* * *

Великі Вікнини.

*Завідувачка бібліотеки-філії
села В. Вікнини Міганович Л. О.*

В е р т е п .

(З розповідей старожилів с. М. Вікнини Ліберної Євдокії Савівни, яка чула від свого дідуся Раюка Устина, старійшини Борсуківської гміни).

Село Малі Вікнини виникло раніше від Великих Вікнини. Вся територія була вкрита лісом. Перші поселенці втікачі з каторги, наймити, „які втікали від нестерпних панів”. Вони вирубували дерева біля річки і будували собі хати. Так утворились поселення. Через деякий час люди почали хворіти страшною хворобою – чумою. Її називали „джумою”. Хвороба була досить заразна і всіх хворих відносили на кладовище, де були викопані великі ями на 10-15 чоловік. Туди людей опускали ще живими, посипаючи їх вапном, випаленим із каміння. Таке кладовище тоді жителі заклали в урочищі, яке тепер називається „Вертеп”. Його обнесли глибоким ровом, „щоб ніхто і ніщо туди не заходило і не розносило інфекцій”.

В знак пам'яті померлих людей від страшної хвороби було встановлено кам'яний хрест з надписом на одній стороні: „Сей хрест поставлений на славу Бога коштами сестер с. В. Вікнинських V.V. 1938 р.”, на іншій - „Силою хреста Господи сохрани нас від падучої хвороби”.

В 1997 році за ініціативою сільського голови -Киричук Раїси Іванівни поставлено металеву фігуру – хрест.

* * *

Великий Раковець

*Завідувачка бібліотеки-філії
села В. Раковець Кулик В. С.*

Легенди нашого села.

Одна із легенд розповідає, що на Закарпатті було село і називалося воно Раковець. В тому селі жив один пан і він був дуже злий. В нього було багато кріпаків і серед них вродлива та красива молода дівчина. А покохав ту дівчину-кріпачку один вільний хлопець. І хотів цей хлопець з нею одружитися, але пан заборонив своїй кріпачці вийти заміж за вільного хлопця. Пан хотів, щоб цей хлопець теж став його кріпаком. Юнак не став кріпаком, а вбив того пана, а сам з дівчиною-красунею, втік на наші землі. Їм тут дуже сподобалося і вони вирішили залишитись. А згодом за ними на цих землях почали поселятись інші люди і так виникло село. А назвали вони ж село Раковець так як звалось їх рідне село.

* * *

Інша легенда говорить про те, що заснували наше село три брати, які носили прізвище Раковецький і назвали вони село Раківцем. Потім воно поділилося на три села: Великий Рак овець назвали в честь великого старшого брата, а Малий Раковець на честь наймолодшого брата, який був малого росту, а Чеснівський Рак овець в честь середущого, бо він був дуже чесним.

* * *

Вишнівець

*Завідувачка бібліотеки-філії
для дорослих смт. Вишнівець
Лотоцька Г. А.*

Кажуть, що давним-давно у селі Млинівці жив чоловік і була у нього донька, дружина померла. От надумав чоловік привести до своєї оселі другу жінку. Ця жінка незлюбила чоловікову дочку. Всіляко над нею збиткувала, до роботи заставляла, а крім цього дівчина кожен день ще й овець пасла. Одного разу дівчина пасла овець і прийшли до неї її ровесниці трошки погратися, дівчата захопилися грою і не почула чоловікова дочка, що її кличе мачуха. Прибігла вона до дочки стала її сварити та й каже: - «а щоб ти тут з своїми вівцями каменем сіла». Так і сталося. Вмить дівчина, вівці і собачка перетворилися на каміння. І до сьогоднішнього дня цю гору називають „Камінна дівка”, де по схилу розкидані великі камінці.

* * *

Гніздичне

Чеснівський Раковець

*Головний бібліотекар бібліотеки - філії
села Чеснівський Раковець Бойко Є. С.*

У мальовничій зеленій долині, на невисоких пагорбах, у верховіттях невеличкої поліської ріки-красуні розкинулося село Гніздичне, вже з поетичної назви якого дихає історія.

Перша писемна згадка про село датується 1463 р. В XIX столітті село Гніздичне належало до Зарудянської волості. Згадується воно в Акті № 902 „Про поділ спадщини між князями Збараськими”. Ними були три брати: Семен, Султан і Василь – сини князя Василя Збараського. Розподіл маєтків відбувся в селі Старий Тараж (Тепер Кременецького району) і селі Гніздичне дісталось князю Семену.

Легенди розповідають...

Кожен куточок нашого краю має свою історію, що захована на сторінках архівних документів, у легендах і переказах, віршах і баладах.

Процес народження, формування і розвитку село Гніздичне, що на Збаражчині, трактується по-різному у розповідях старожилів спогадах тогочасних письменників, історичних довідках.

Одна з легенд розповідає, що неподалік теперішнього розташування села знаходилося село Цебричин, в якому основним заняттям жителів було робити відра – чинити цебрини, від того й походить назва села. Та одного дня спіткала жорстока недоля – напали татари. Вони вщент зруйнували село,

а потім спалили його. Врятувалося лише кілька сімей. Усі інші були вбиті, закатовані, спалені, полонені. Ті люди, яким провидіння допомогло врятуватися знайшли невеличку річечку і поселилися на її берегах у старих дуплястих вербах. Поступово їх поселення розросталися, а згодом перетворилися у велике село, що дістало назву Гніздичне, від перших назв жител людей – гнізд.

Інша легенда розповідає, що колись дуже давно, коли село Гніздичне було все в лісах, прийшов один чоловік зі своєю сім'єю і родиною. Їм дуже ця місцевість сподобалася, тому що була гарна річечка, земля дуже родюча і були великі ліси, щоб можна було сховатися в них від ворогів.

Сім'я знайшла дуже гарне місце для своєї хати. А біля місця де вони хотіли поставити хату і вести своє господарство, був великий і високий дуб. На ньому було гніздо. Коли вони побачили, що гніздо лелече, то дуже зраділи, так як колись вірили, що воно приносило щастя і злагоду в сім'ю. І в честь такої радості всі захотіли назвати цю місцевість селом Гніздичне.

Третя легенда розповідає, що давним-давно існувало село Цебричин, люди там займалися землеробством і ремісництвом. Біля нього протікала річка. Одного разу на Цебричин напали турки. Вони зруйнували село, забрали і винищили багато юдей. Частина людей врятувалася. Вони більше не хотіли залишатися на цьому згарищі і вирішили мандрувати, шукаючи доброї місцевості. Люди проходили біля річки і побачили великі долини, оточені лісами. Земля була родюча, недалеко протікала річка. Їм сподобалась ця місцевість і люди вирішили оселитися там. Їхні будинки були близько трьох ясенів. В одному з дерев було гніздо. Коли людей запитувати: „Де ви живете”, то вони відповідали: „Біля гнізда”.

Є й інша версія виникнення села Гніздичне, про що говориться в баладі:

Колись дуже давно

Вже більше семисот літ, як сплигло, жили тут люди.

Вони сіяли, орали, вони мріяли, кохали

Їх захищали від зла могутні велетні-дерева,
Буйні трави під ногами схилялись,
У повноводній річці крила відбивались
Та ось чорною хмарою прилетіла звістка.
Шлях весь вкритий татарами.
І де вони йшли – там вогні цвіли,
А де зупинялись – сльози проливались.
Щоб їхніх діточок урятувати?!
Ой плакали хати і сінешні пороги,
Коли ж на них ступали ріднесенські ноги?!
Село омертвіло, сумували рожі,
Орли не літали були на сторожі.
З'явилися клятї, охочі рубати,
Палити, вбивати – і що в них за мати?
Стояти, боротись, а не утікати!
Так мужня громада рішила
Зійшлися дві хмари, знялась блискавиця
Та сили нерівні, мужі знемагали,
Червоною кров'ю тіла їх спливали
Це б'ється останній. А як? Не здається!
Один проти сотні. Хоробро він б'ється.
Останні зусилля, останній удар –
Ось зараз зависне над ним ятаган...
Та раптом – о диво!
І в коло смертельне
І в коло шугнули могутні орли
Від жаху такого бусурмани німіли
Стояли стовпами, лежали зомлілі
А дужі орлині широкії крила
Зметнулись над ними і в небо злетіли
На крилах своїх у високе гніздо несли вони воїна
Він кров'ю стікав, його карі очі не відкривались
Він умирав, вже орлятам здавалось
Та птахи водою його окропили
Від сонця палючого всі заступили
Так гордії птиці життя врятували

Від сонця палючого цього сміливця
і рід весь наш нині
Щоб поруч з такими птахами нам жити
Назвали село це орлине Гніздичне.

* * *

Наче острів, під високим синім небом, виділяється здалеку за селом хутір Довжок. Чому його так назвали, а не інакше?

А назва цього хутора має правдиву життєву основу. Старожили розповідають, що більше як півстоліття тому, на хуторі жив чоловік. Він був не дуже багатий, але й не дуже бідний, бо мав невелику ділянку лісу. Цей ліс чоловік купив за гроші, які позичив у пана. На перших початках пан нічого не казав. А потім бідоласі спокою не давав. „Віддай тай віддай довжок”, - твердив одне багач. Що ж робити? І вирішив чоловік продавати ліс по шматках. Продасть – і віднесе панові, і на деякий час той заспокоїться. Рубав і продавав ліс доти, поки не спродав увесь. І пішла чутка по селі: „Продав ліс за довжок”. А хутір стали називати Довжком і так його називають до нині.

* * *

За два кілометри від села Гніздичне, на границі Кременецького району розташоване село Чеснівський Раковець, що належить до Гніздичненської сільської ради. Розташоване село при невеличкому потічку, який називається Ялинка. Належало колись село до Кременецького повіту, Вишневецької волості. Володів селом Бончковський, пізніше ці землі належали поміщику Шмідту. Дворів було 61.

* * *

Духовні скарби народу.

У другій половині XIX століття в нашому селі була церковно-приходська школа. Початок її існування припадає на 1 вересня 1877 р. Школа розміщувалася у будинку, збудованому на кошти селян Гніздичного і Чеснівського Раківця. Власницею закладу була поміщиця Ольга Гороховська. Навчали дітей протоіерей Матвій Левицький і паломник Василь Осипов.

За часів панування Польщі у селі була школа з чотирирічним навчанням. Якщо ученя закінчував цих чотири класи і гарно вчився, його направляли у село Старий Олексинець, де було семирічне навчання. Вимоги щодо оцінок були дуже і дуже суворими. В Олексинецькій школі нараховувалось 13 вчителів, всі вони були польської національності. Велику увагу приділяли учням, які гарно вчилися.

* * *

У 1852 році в селі Гніздичне була побудована церква Святого Преображення Господнього. Будівництво розгорнулося на місці старої церкви, що згоріла у 1828 році і проводилося за кошти парафіян. А дзвіниця була збудована дещо пізніше, у 1890 р.

Багато лиха й руїн заподіяно церкві Різдва Христового у селі Чеснівський Раковець. Церква була побудована у 1723 року і була греко-католицька до 1795 року. Під час великої бурі був зірваний купол церкви, відбудована вона лише в 1860 році Ботюком Іваном на тому місці, де впав купол церкви під час бурі. Освятили її на Різдво.

У радянські часи церква була пустою, обдерта, поганьблена і стояла на сором і ганьбу. Лише в 1989 р. на клопотання віруючих села Чеснівський Раковець церкву повернуто їм. Після капітального ремонту на добровільні кошти прихожан села, церква Різдва Христового гостинно відкрила двері для всіх хто шукає Правди, Віри, Сонця і Любові.

* * *

Пам'ятки природи.

Хто не побував у нашому селі, той багато втратив, бо не пив цілющої водиці із криниці, що назвали Камінкою. Щодо її назви, то існує така легенда.

Як чорне вороння сунули на наш край злісні вороги – монголо-татари. Вони несли смерть, пожар, холод і голод. І ось знову у селі плач, крик і сльози скрізь. А найбільше страждали дівчата. Їх молодих і вродливих гнали у ясир.

Уподобав татарський хан найвродливішу дівчину Маринку. Хотів взяти її за жінку. Та мужня дівчина не скорилася. Вона почала втікати від кривдників, які мов ті хижі звірі гналися за нею. Ось-ось наздоженуть і накинуть аркан на білу дівочу шию, ось-ось схоплять її шовкові, довгі, русі коси. Підбігла Маринка до річки, піднесла до неба свої руки і скрикнула: „Боже, прийми мою душу”. І сталось диво: вийшла вода із берегів річки і всі побачили величезний камінь, що розступився і прийняв нескорену українку. Вороги із жаху поніміли. А там де дівчина зникла, забило джерело, немов серце Маринки. Нехай вічно святиться наша Камінка, нехай вічно живе пам'ять про нескорену дівчину Маринку.

* * *

Сірою змієюкою в'ється дорога із села до Чарівщини – найкращого зеленого куточка нашого села. Від чого походить ця назва? Існує така легенда. Колись у давнину, коли ще так звана Чарівщина була невеличким ліском, в якому росло дуже багато ліщини, проїжджала лісовою доріжкою панська карета. У ній їхала панночка із своїми служанками. Тихо й темно було. Коні йшли помалу і раптом зупинилися, як укопані на широкій галявині. Панночка заметушилася, відкрила блакитну заслінку і завмерла від побаченого: вся галявина світилася вогниками-самоцвітами, які переливалися різними барвами.

- О чари! Чари! – вигукнула у захваті і переляку панночка.

- Це ліщина чарів, - шепотіли служанки.

Ось і пішла назва Чарівщина. Віки пройдуть, а вона буде все молода й квітуча.

У селі Хоми, яке належить до Гніздичненської сільської ради, є дорога, яку називають „дівочою”. Ось від чого походить ця назва:

Колись у Старому Олексині жив багатий граф. Та не радів він цьому багатству, тому що у нього була дочка, яка довгий час хворіла на ноги. Вона не могла ходити. Яких тільки лікарів граф не приводив, кого тільки не питав, ніхто й ніщо не помагало нещасній дівчині. А на той час у селі Кобилля, на цьому місці, де зараз стоїть церква, було невеличке озерце. Говорять, що колись Божа Мати мила в ньому ноги і через це вода в тім озері була свята й цілюща. Граф дізнався про цілющі властивості цієї води і вирішив полікувати дочку. Він зібрав дівчат і попросив їх віднести дочку до цього святого місця. А несли вони її із Старого Олексинця до села Кобилля через село Хоми. Коли дівчина помила ноги в цьому озерці, то назад поверталася здорова і щаслива, з Божим благословенням.

Отже дочку графа врятувала його велика віра у чудодійні властивості святої води. З того часу цю дорогу називають „Дівочою”.

Є у селі Чеснівський Раковець джерело, що називається Макітра. Назва походить від того, що це джерело має круглу форму у вигляді макітри. Вода в цьому джерелі кришталєво чиста, прозора і має специфічний смак. Мешканці села кажуть, що це найкраща вода, і в селі такої більш ніде

немає. За словами старожилів ця вода має цілющу властивість. В селі немає, мабуть, такої людини, яка б не знала цього джерела і не пила з нього води.

* * *

Долина, що розкинулася недалеко від хутора Довжок, заросла трясовиною і покрилася мочаром. І ось хуторяни помітили, як із заболочених місць дружно били маленькі і великі джерельця. Зійшлися мешканці і вирішили почистити одне найбільше джерело. Так і зробили, але швидко джерельце знову затягнуло мулом. Тоді зрубали товстого дуба, вирубали в ньому середину і вийшло щось на зразок сучасного бетону. Його, як захист, поставили навкруги джерела. З того часу заструменіла чиста, кришталева, добра водиця – пий скільки хочеш. І коли подорожні потрапляли на хутір і запитували, де б напитися води, то хуторяни казали: „Там коло зрізаного дуба, у Калдубі”.

* * *

Впродовж села Чеснівський Раковець простягнулися гори – це відроги Кременецьких гір, або Авратинська височина. Одна з цих гір називається Мальцева. Назвали цю гору так, тому що вперше її орали геніальним плугом, який не мав полиці. Він був придуманий і виготовлений для того щоб орати цілинні землі, а творцем його був раціоналізатор Мальцев. Саме на цій горі вперше випробували плуг. І тому цю гру назвали Мальцевою.

Багато ще нерозкритих таємниць ховає у собі наша земля. Вона чекає нових досліджень.

* * *

Доброводи

Робота

Сеник Лесі Андріївни,
учениці 9-го класу
Доброводівського технічного
ліцею імені О. Смакули
Збаразького району
Тернопільської області.

З участю

Дзись О. П., завідувачки
бібліотеки-філії с. Доброводи

Пять століть вже йому від роду.
Скільки тої води утекло?
Із легенди встають Доброводи –
Українське прадавнє село.

* * *

Моє село – це частинка моєї України.
Його доля – це багатоголоса симфонія нашої історії.
Отже, вслухаюся у голоси історії мого села.

Добра вода

У долині річки Ходорівки, між лісовими горбами Товтрів лежить село Доброводи. Кажуть, що перша оселя була там, де є урочище „Кримки”. При в’їзді до села ліворуч підноситься стрімка камінна гора. З-під неї б’є, аж переливається джерело чистої, аж синьої води, холодної і доброї на смак. За доброю водою сюди їздили аж зі Збаража, з Тернополя, возили навіть до Львова для ліків. Від доброї води й пішла назва Доброводи.

Коли пам'ятного літа 1649 року Богдан Хмельницький йшов з військом на Зборів через наше село, то зупинився біля джерела і зі смаком пив. Усміхнувся, обтер вуса і сказав:

- Добра вода, рідко таку знайдеш. А вже назва вашого села така гарна, така гостинна, що гей! Хай на ваші Доброводи та йде добра доля.

- Дякуємо вам, великий гетьмане, за добрі побажання та за воленьку, яку нам принесли, - з поклоном загомоніли селяни.

Так Хмель благословив на добро наше село. Й нині люди згадують, що з криниці добривідської пив воду з козаками сам Хмель.

Із книги „Євшан-зілля” – Львів:
Червона калина, 1992 р., 286 с.

* * *

Наш оберіг

Було це дуже давно. Ще тоді, коли появилися перші поселенці на землях Добривід. Вони проживали на горбах при в'їзді в село. Місцина була дуже видимою, поселення було на перехресті шляхів. Люди потерпали від нападів та розорень. Вони не знали, як боронитися, як порятуватися. А в долині текла річка. І ось одного разу вони перейшли брід річки та й поселилися за водою. По ту сторону за річкою вони вже були захищені від набігів.

„Добра вода”, - промовляли вони, розселившись по праву сторону за течією річки. Від того часу село почало називатися Доброводами.

Записано від Длугаша Романа Онуфрійовича,
жителя с. Доброводи 1947 р. н.

Читаю древню історію села і в уяві переносуюся на високу гору, що є найвищою на Збаражчині – козацьку могилу.

430 метрів над рівнем моря височить на добривідських ґрунтах Зубова гора. На цій древній височині була насипана у 1655 році могила, на ній поставлений дерев'яний хрест.

Односельчани кожного року влітку йдуть молитися до козацької могили, поклонитися славі волелюбним козакам, які колись розправили руки, наче крила, прозріли і повстали.

Ось як уявив народ цю подію 350-літньої давності мовою легенди.

* * *

Маки та волошки

Було це дуже давно – 350 років тому. Чорним татарським шляхом лютневої пори йшло козацьке військо. Та ось, враз, налетіла темна ворожа сила. Зав'язався запеклий бій, у якому загинуло 300 козаків. Поховали їх у братській могилі. Усе поле бою було скроплене кров'ю козаків та сльозами жінок, що прийшли на поховання.

Пройшов рік – і на друге літо усе поле навколо могили зацвіло маками та волошками. Маки – то кров козаків, а волошки – сльози жіночі.

Відтоді кожного літа дівчата виплітають віночки з волошок та маків і йдуть до могили.

Записано від Кутень Ольги Григорівни,
с. Добриводи, 1936 р. н.

* * *

Липа Б. Хмельницького

Неподалік від козацької могили пролягла через поля дорога. Вона є продовженням однієї з найдовших сільських вулиць – Закорчманської (народна назва). На ній є найбільше кам'яних пам'ятників-фігур. Останньою з них є фігура Матері Божої, що поставлена далеко в полі – обабіч дороги. Стоїть вона під високою ошатною липою, яку іменують „Липою Хмельницького”.

Оповідують, що батько Хмель, проходивши шляхом, захотів залишити по собі вдячну пам'ять про село з доброю водою. Вирішив посадити липу. Дерево розкоренилося, взялося зеленню і ростом. Місцеві майстри по каменю згодом спорудили фігуру Божої Матері, яка охороняла дерево від вітрів і блискавиць.

Минули століття. З приходом у село радянської влади чимало фігур було знесено. В тому числі фігуру під липою. Відтоді громовиці і блискавки почали щораз частіше вдаряти у беззахисну липу. З роками вона почала всихати, втрачаючи свою красу.

Настали роки незалежної України. Одного разу місцевому скульптору приснилося, як з ним розмовляє дерево в полі. Воно просило повернути його берегиню - Матір Божу.

Зібралися односельці, виготовили з місцевого каменю фігуру Матері Божої, встановили на тому ж місці, що раніше.

Ожило дерево: задзвеніло своїм соком, зазеленіло листям, розрослося кронами. Липа стала прихистом для подорожніх, бо вже жодна природна сила її не пошкодила: воно під опікою Божої Матері.

Записано від Бабій Євгенії Антонівки,
с. Добриводи, 1932 р. н.

* * *

Воля... Кожному вона дорога.

Дорогою ціною здобував її народ моєї України. Пам'яті тих, хто поліг за волю у селі Добриводи, була насипана символічна могила Героям України.

* * *

Знак Великодня

Було це у 1942 році. Могилу зводили усім селом. Привозили камінь із Зубової гори. З нього вимостили пірамідальну споруду, на вершку якої був установлений хрест із каменю. На плиті передньої стіни було вмонтовано зображення Ісуса Христа. Могилу було урочисто і привселюдно освячено. Зібралися люди з багатьох сіл, адже саме Добриводи були першими у цій святій справі.

У 1946 році, коли радянські війська ввійшли в село, хреста з могили було знято, замість нього поставлено червону тумбу, а не неї насаджено п'ятикутну зірку. Було посічено зображення Ісуса Христа. Але через рік, у 1947 році, у Великодню ніч зірка з тумбою зникла. Селяни були переконані, що в ту святу ніч відбулося очищення могили. Почали придивлятися до посіченого зображення Ісуса Христа і побачили, що воно стає щораз виразнішим. Віра добровідчан у це знамення була така всесильна, що злякалася навіть радянська влада. Вдруге вже зірку та тумбу не поновлювали. У такому вигляді могила перебувала аж до 1991 року. Тоді селяни знову зійшлися і без вказівок, розпоряджень і коштів відродили місцеву святиню. Поновивши зображення Ісуса Христа і встановивши новий хрест, сказали: „Ось і настав Великдень для України”.

Записано від Рудника Антона Семеновича,
с. Добриводи, 1925 р. н.

* * *

Моє село прославлено багатьма уродженцями рідного краю. Серед них – учений-фізик Олександр Смакула, літературознавець Андрій Музичка, етнограф Осип Роздольський, мовознавець Антін Залеський.

Їх життя оповите легендами.

* * *

Подих рідної землі.

Було це на початку ХХ століття. Листяною стежкою осіннього лісу поспішала до рідної оселі жінка. З дня на день вона чекала дитину. „Ой земле, земле рідна, поможи!” – промовила породілля, що подарувала світу О. Смакулу. Тепла і щедра осіння земля стала першою його колискою.

Пройдуть роки. У малого босоногого хлопчини після закінчення місцевої школи пролягла дорога у Тернопільську гімназію. Оповідують, що він ходив тим самим шляхом (через Дубівці) на науку, де породила його мати. Якийсь внутрішній голос щоразу підказував йому йти босоніж, набираючись тепла рідної землі. Насправді ж, окрім цього ще беріг взуття.

Згодом його чекала слава вченого світової величі. Та подих рідної землі не давав спокою. У 1972 році йому випаде можливість відвідати рідний край. І коли машина під'їхала до села, тоді він зупинив її, сказавши: „Хочу пройти до рідного села своїми ногами”.

Рідна земля з перших хвилин життя зігріла його, згодом вела до вершин науки. Образ її носив усе життя в серці, та, на жаль, ліг на вічний спочинок у землю далекого Бостона. І коли у 2000 році делегація з Тернопільщини відвідає його могилу, то на місце пам'яті покладуть горстку землі зі Смакулового шляху. Повіriamo у те, що земля людині має стати пухом... рідна земля...

Складала Сенік Леся,
с. Добриводи

Моя подорож за сторінками історії села Добриводи завершена, але ніколи не перестане звучати Симфонія рідного краю у спогадах, легендах та переказах

* * *

Дзвиняча

*Кулініч Марія уч. 9 кл.
Дзвиняцької ЗОШ І-ІІІ ст.*

Дуже часто народ складав легенди про рідну серцю землю. Є в цих складаннях і доля правди, і вигадки. Та саме основне - гордість за те, що тут наше коріння, звідси ми родом.

Перша згадка про Дзвинячу в історії датується 1703 роком. Перші поселенці жили там, де зараз урочище Бистрецькі. Там протікала невеличка річка Бистриця.

Було це давно, майже три сотні літ тому. Люди здалека йшли в славнозвісний Почаїв, щоб побачити мощі святого Іова, поклонитися образу Матері Божої, що спасла Почаїв від монголо-турських нападів.

Шлях був не легкий. Через непрохідні хащі пробиралися люди, блудили в лісах, бувало зустрічалися віч-на-віч з хижими звірами. Багато доводилось пережити перш, ніж знайти дорогу на Почаїв. Щось подібне трапилося і з однією сім'єю, яка кілька днів блудила в хащах, шукала дорогу і врешті-решт натрапила на лісовий струмочок.

Напившись джерельної води, трохи відпочивши, люди почали оглядати місцевість. Затишно, спокійно, тільки десь у горі вітер хитає кронами дерев. Змучені блуканням люди вирішили залишитись тут на нічліг. А коли вранці прокинулись, то були приємно здивовані красою лісової галявини. Природа безмовно благала, просила ошчасливити її, наповнити людським гомоном. І люди зрозуміли це.

Цього ж дня вони збудували собі сяке-таке сховище від дощу і вітру. Ще через день були кинуті в землю зерна, які незабаром проросли. І сім'я вирішила залишитися тут назавжди, обжити місцевість коло річки, яку назвали Бистрицею, бо швидко несла воду в далекі краї. Було це в 1703 році.

Незабаром тут, серед лісу, появилася висока на той час споруда. Це була Дзвіниця. Кожного дня час від часу далеко навкруги линув малиновий передзвін і прочани тепер вже могли йти прямою дорогою до Почасва. Вони дякували Богові, що напоумив людей тут поселитися і звести Дзвіницю.

Отак, від слова дзвін походить і назва нашого села. Мабуть, в давнину воно називалося Дзвіняче, пізніше – Дзвеняче, а в наш час Дзвиняча.

Дзвіниця збереглася до нині. А от на місці лісу виросло село. Не одне покоління вже тут народилося і пішло з життя. На зміну їм приходять внуки і правнуки і життя продовжується.

Сьогодні Дзвіниця – це невелика на теперішній час споруда, як її в селі називають Капличкою. В 1988 році, в честь святкування 1000-ліття Хрещення Русі, тут відбулося богослужіння. Багато людей прийшло до каплички, щоб відсвяткувати 285- річницю від заснування нашого села. І так кожного року на перший день Зелених свят, в день Святої Трійці приходять до Каплички люди на богослужіння.

Як уже згадувалося, що недалеко від каплички протікає річка, яка колись називалася Бистрицею. В наш час вона називається Ключ. Має вона багато приток так, як на території нашого села налічується біля двадцяти джерел. Вітікає річка з-під гори.

Як бачимо річка перейменована, але хутір там, де були Бистрецькі, дістав назву від перших поселенців.

Вміючи працювати біля землі, перші поселенці нашого краю займалися в основному, землеробством, рослинництвом і тваринництвом. В районі урочища „Городисько” і сьогодні знаходять рештки речей, якими користувалися стародавні жителі (кам'яне зубило).

Виготовляли поселенці села гончарний посуд, пізніше займалися ковальською справою, ткацтвом.

* * *

Зарубинці

*Завідувачка бібліотеки-філії
села Зарубинці Цвях Наталія
Михайлівна*

Легенди та перекази рідного краю. . .

Скільки їх побутує в нашому краї. Людина завжди вбачала в житті рослин, тварин, птахів людські відносини і почуття. Загадковість світу природи бентежила уяву, живила прагнення пояснити виникнення і походження назв живих істот, їх зовнішній вигляд, характер.

Міфологічні образи і ситуації, побутові легенди-притчі на різних етапах історичного життя. Повідають нам легенди і про могили наших предків, про оборонні замки. Легенди про назви поселень первісних людей, які побутують в народі по даний час.

Овіяне легендами і наше село Зарубинці, яке вільно розкинулось в славнозвісних, овіяних славою і піснями - горах Медоборах.

В селі побутують легенди про назву села:

Ось одна із них розповідає, що на місці зрубу, який утворився на місці валки лісу, поселились люди. І від того часу це поселення стали називати Зарубинцями.

* * *

А інша легенда гласить, що колись тут був маєток пана Заруби. Він покохав дівчину кріпачку. Але вона не відповіла йому взаємністю і тоді він її вбив, а сам закінчив життя самогубством, повісився. Після того кривавого дійства це місце стали називати Зарубинці.

* * *

Ще в селі побутує легенда про джерело, яке є неподалік Зарубинець. Воно має чудодійну силу. А тому в селі ходить повір'я, що коли засуха і довго немає дощу то три вдови йдуть чистити це джерело після чого падає дощ і зрошує землю.

* * *

Досить цікава легенда про кам'яні хрести, які охороняють село Зарубинці. Вони поставлені на околицях села і в центрі так, що умовно утворюють один хрест. Один з них стоїть в центрі села, другий при в'їзді в село, один у напрямку Збаража, і ще один у напрямку сусіднього села Дубівці. Коли і ким побудовані дані хрести невідомо.

* * *

Збараж

Степанова Христина Юріївна
уч. 7 класу ЗОШ
I-III ст. № 1 м. Збараж

Неопалима Купина

Чи знаєте ви, як я люблю квіти? О, ви не знаєте як я люблю квіти! Рано-ранесенько, коли сонечко ще тільки встало, біжу в квітник, купаючи ступні ніг у вранішній росі. Я граюся з квітами в незвичайну гру: пещу руками троянди, гладіолуси, іриси, братики... За своє, хай ще не прожите життя на землі я знаю і бачила багато квітів. Та одну квітку я все ще не бачила. Яку? Зараз Вам розповім...

У горах Медоборах можна бачити цю квітку, проте рідко вона цвіте. На вигляд, кажуть, незвичайна. Червоний цвіт ніби горить вогнем. Та й вдача у цієї квітки також незвична як доля рослини. На відміну від звичайних квіток, вона не зносить пестоців, навіть ніжних, дівочих. Лиш зачепиш їх – бухкає вогнем і чорніє. А за якийсь час дивишся – знову така, як була. Це - Неопалима Купина. Говорять тутешні старі люди, що ту квітку звали колись просто Купиною. І була вона не такою примхливою. Та це було дуже давно. Ще в мирі та злагоді жили подояни і не було щасливішого плем'я на землі. Земля родила хороші хліба, випасалась худоба в горах, а в лісах водилися бджоли. Бо це ж Медобори! Недаремно їх так назвали. А по схилах гір ціле літечко світило червоне полум'я квітів, гаряче-гаряче, наче серце подоян. То цвіла Купина – квітка вірності, надії та любові. Її заплітали в коси дівчата, а ще її дарували коханим при розлуці. Вірили люди, що Купина поверне додому. Той, з ким у бою була ця квітка, не мав права загинути.

Та прийшла в Медобори чорна біда, не оминула ту світлу

землю. Вороги накинулись на села, як сарана, не щадили ні старих, ані малих... Земля плакала й стогнала під ногами полонених...

Чужинців здивували небачені ними червоні квіти. Але тільки-но доторкалися – одразу падали мертві. Побачили вороги, що стільки мертвих встелили підступи до гір, захотіли взяти їх підступом, як у битві. Тоді квітки бухнули усі ясным вогнем і ворогів не стало... Так було з кожним, хто посягав на ту землю. А в народі ту квітку люблячи назвали Неопалимою Купиною. Горить вона, а не згорає. Чудова ця квітка. Хоч не пеститься і не леститься, зате яку користь принесла! І по її відважному вчинку видно, що у нашому краї навіть квіти не зраджать, не обмануть, а проявлять щирю любов до Батьківщини. Слава тій квітці велика і щира!

* * *

Бабина гора

Скажу чесно: малою я не бачила в цій легенді нічого дивного. Точніше, я її просто не знала. Я асоціювала Бабину гору з „бабиним літом”, зеленою травою і тепленьким сонечком. Коли я була ще зовсім маленькою, то дуже хотіла потрапити на Бабину гору. Ми із моїм старшим братом колись навіть збиралися самі пішки йти туди, та так і не дійшли. Коли я підросла і з того часу минуло чимало років, наш клас збирався піти на Бабину гору з екскурсією. Та... не судилося. Ні, не лякайтесь, ніяких трагічних змін, слава Богу, не трапилось. Банальна причина: насунули хмари, тому наша вчителька, наш класний керівник боялася, щоб ми не змогли. І знову я не побувала на Бабиній горі. Іронія долі, жартома скажу я і все. Та тут зовсім не до жартів. Легенда Бабиної гори досить сувора...

Легенда свідчить, що колись давно на цій горі стояла капличка. А в підніжжі гори жила баба, дуже стара та немічна.

Йдучи на відправу, треба було підніматись на гору, а бідолашна стара жінка, ясна річ, втомлювалася. І от якось, дуже втомлена, вона сказала в капличці жажливі, нечувані слова: „Бодай та капличка крізь землю провалилася!” І миттю бабині слова справдилися: капличка разом з бабою, людьми та священиком провалилася крізь землю...

І говорять люди дивні речі: що, як прикласти вухо до землі і добре прислухатися, то чути проповідь та дзвін дзвонів, а ще – стогін та плач. І кажуть, що це стогін і плач тієї баби старої...

Не знаю, як Ви, а я жажнулась, почувши ту легенду. Тепер я думаю про свої дурні дитячі асоціації з Бабиною горою. Не знати, чому, але при словах „Бабина гора”, як і при словах „бабине літо”, я згадувала смішний віршик:

Чому літо бабине?
А чому не мамине?
А чому не татове?
А чому не дідове?
Не знаю, не відаю...

Ось така наївна дитяча уява. Трохи дивна, чи не так? Але це мені зараз здається, що дивно, а колись я так не вважала. Тепер для мене словосполучення „Бабина гора” асоціюється з лиховісним бамканням дзвонів і похмурим настроєм. Так змінилися мої асоціації.

Я б хотіла вилізти на Бабину гору, впасти на землю і прислухатися. Що там? Чи почую я те, що чують інші? Невідомо. Цього року треба неодмінно вблагати вчительку повести нас на Бабину гору. І ця спроба, сподіваюся, тепер буде успішною. І я знайду відповіді на свої запитання...

* * *

Легенда про Чорну криницю

Про цю лиховісну легенду, яка віщує щось страшне і незбагненне, незрозуміле людству, від якої аж мурашки по шкірі повзають – моторошно! – розповіла мені колишня жителька села Бодаки, про яку йтиме мова, бабуся Марія. Я з величезною цікавістю слухала цю таємничу та незвичайну розповідь, а тепер постараюся її вам переповісти.

Село Бодаки розміщене над рікою Горинь. Воно одне з найстаріших сіл на Збаражчині, адже там і тепер археологи проводять розкопки і знаходять цінні речі з часів Трипільської культури, які знаходяться в музеях Петербурга і на Україні: зокрема на Тернопіллі в місті Кременеці та в нашому старовинному місті Збаражі.

Сама назва села овіяна легендою:

Куди не поглянеш – кругом будяки,
А селом зігнуті ідуть бідаки.

От саме звідти пішла назва Бодаки. Про це село побутує багато легенд. Одна з них про Чорну криницю. Під горою біля села дійсно є криниця, що має три великі озерця, в яких вода, як дивитись на них згори, чорна, а на ній не ростуть водорості, і при найлютіших морозах вода в ній не замерзає, та ще й довкіл криниці трясовина, та така, що ні людина, а ні звір до неї не дійдуть. І подекують, що колись, давним давно, втопився в цій воді чоловік, а витягти його, звичайно, не було можливості, ніхто не міг добратися через трясовину. Але через тривалий час він сплив у ставку села Передмірка, сусіднього Ланівецького району, через 12 кілометрів, що й засвідчує про те, що криниця не має дна. Тому її й називають в селі „Бездня”.

Я ніколи не була в селі Бодаки, ніколи його не бачила. А цікаво побувати там, побачити на власні очі ту бездонну Чорну Криницю. Можливо, бабуся Марія запросить мене у це село. Я вже ж не втрачу шансу і залюбки погоджуся. І може, я

колись побачу ту незвичайну криницю, яка наче притягує до себе своєю загадковістю та чорнотою...

Монастир Бернардинів

У нашому старовинному місті Збаражі є пам'ятка архітектури ХУІІ - ХУІІІ століття - Монастир Бернардинів. І от про його виникнення, вірніше побудову, ходить цікава легенда, а про цю легенду засвідчують дві схрещені руки на хресті між куполами.

Стоїть він на березі річки Гнізна, а в ці часи тут були страшні болота. Площа біля річки називається Соболівка, а названа в честь того, що коли до Збаража приїжджала велика знать то там в спеціальному приміщенні вони роздягались і знімали з себе свої соболинні шуби.

І ось одного разу до Збаража завітав великий магнат із Польщі. Їхав він на конях і потрапив в ці страшні болота і трясовини. Там почали тонути його коні і віз, і звичайно, йому загрожувала загибель. Рятувати його не було кому, тому що всі люди пішли до церкви на Службу Божу. Тонучи, він почав молитися і благати Бога, щоб Він врятував йому життя. І він проказав: „Боже, врятуй мене і я на цих болотах побудую велику святиню”. Після його молитви коні почали помаленьку випливати і з церкви якраз на той час з молитви виходили люди й допомогли йому вибратись з цього болота.

І він дотримав свого слова, що дав його перед Богом. На их болотах він побудував Монастир Бернардинів, а на хресті під куполами є дві схрещені руки, які благають допомоги в Бога і ще сьогодні нагадують нам про Силу Божу та історію побудови Монастиря.

В даний час на території Монастиря Бернардинів розміщені бібліотеки для дорослих та дітей, сюди ходять

діти, в тому числі і я, читаю нові книги і легенди, які я дуже люблю. Тут, до речі, на юнацькому абонементі працює моя мама, і я заодно провідую свою маму.

* * *

Іванчани.

*Завідувачка бібліотеки-філії
села Іванчани Коваль М. І.*

Легендарна розповідь про походження села сягає глибокої давнини. На території, яку займає зараз село, не було жодної хатини: це було поле, заросле дикими травами і бур'янами, поміж які протікала річка.

Одного разу мандрував якийсь чоловік тим полем і ця місцевість йому дуже запала в душу. Він вирішив поселитися на цьому місці. Побудував хатину і став жити-поживати, землю обробляти.

Звали того чоловіка Іваном. Він знався у столярній і ковальській справі: щоб заробити на життя, він став виготовляти чани (великі і малі бочки різного призначення) та інші речі.

З різних країв їхали люди до Івана по чани. Деякі з них тут і поселилися.

Звідси і походить назва села Іванчани.

* * *

Киданці.

*Завідувачка бібліотеки-філії
села Киданці Астраханцева С. Б.*

За переказами село Киданці засноване в 1648-1649 роках. В самих початках було розташоване далі на північ серед лісів, яких на сьогоднішній день вже не існує. Про це свідчать такі назви, як: - під Монастирем, Царева долина, Пішаки, Нагаєва могила.

Згідно з документами, що їх знайшли в період відбудови церкви в 1870 році, село засноване, під час облоги м. Збаража гетьманом Б. Хмельницьким. Назва Киданці вказувала тоді на тих воїнів, яких по відходу Б.Хмельницького під Зборів „кинули”, тобто залишили. Осілі тут ніби козаки Кривоносового війська. Звідси і назва – Киданці.

Першим мешканцем села був якийсь Марко. Від його імені пішла ціла вулиця (половина села) від теперішньої школи і до кінця села називається Марківщина. На цій половині мешкали колись переважно поляки. Друга половина села – Руський бік. Тут жили українці.

Але існує і більш романтична версія походження назви села, яка не має ніякого документального підтвердження. Колись жив пан і була в нього дуже красива дочка Данка. Батько підшукував для неї багатого жениха, але серце Данки було не вільне. Вона кохала бідного парубка. Закохані розуміли, що батько ніколи не благословить шлюб доньки з бідним простим хлопцем. І однієї ночі вони втікають та потайки вінчаються. Розлючений батько не пробачив цього своїй доньці і в придане дав їй маленький шмат землі - „кий”. Відтоді з цього шматочка, і зародилося село, яке люди почали називати Кийданці.

До речі, ще за Польщі на дверях всіх будинків були прибиті дощечки з адресою – село Кийданці і номер будинку.

* * *

Кобилля

*Дишкант Юля
учениця 10 кл. Доброводської
загальноосвітньої школи
I-III ступенів
с. Кобилля Збаразького району*

Тут батьківщини моєї початок.

У розлогій завербленій долині, що простягнулася, наче велетенський тризуб, зі сходу і півночі на південь, розкинулося мальовниче село Кобилля.

Старожили розповідають кілька легенд щодо походження назви свого села. Ось один з таких переказів, що записав і розповів місцевий краєзнавець та історик Дмитро Гаврищак.

В сиву давнину річка Гніздечна, на берегах якої розкинулося село, була досить повноводною і небезпечною. Тут на узвишші, на водороздільних пагорбах з холодних джерел бере вона свій початок.

У ті далекі часи долини тут були багатоводними, береги річки крутими, дно повнилося ямами - круговертями, вікнами-безоднями.

Плесо річки широко розкинулося між далекими, порослими очеретами, високими травами і густими верболозами, берегами. На західному березі річки десь на відстані одного кілометра від теперішнього села розкинулося дуже гарне українське селище Мшана.

Населення його займалося риболовлею, оскільки річка було багатою на рибу, полюванням, адже в навколишніх лісах було безліч звірини, ремісництвом, скотарством і хліборобством.

Це був багатий край, і люди мали що захищати від заздрісних наїзників. Тому більшість чоловіків були в

козацьких загонах, які охороняли селище і ходили в далекі походи. В навколишніх степах стояли козацькі стежі для попередження про напад кочівників.

Розмірено йшло життя, аж одного разу козацькі вартові принесли жакливу звістку, що з півдня насувається велика татарська орда. Жменька козаків і здорових чоловіків взяли зброю і виступили на зустріч ворогу, решту населення готувалися до відсічі кочівників.

Та сили були нерівні, татари обступили селище з усіх боків. Жорстким був бій, козаки хоробро билися і майже всі полягли. Рештки ж, відбиваючись, рятували дітей і жінок. Та втікати в же не було куди, лише широка і глибока річка могла іще врятувати їх.

Татари вдерлися в селище, грабували, палили будівлі, вбивали старих і малих, забирали в неволю молодих.

На березі річки зібрався гурт беззахисних людей, вони в розпачі шукали порятунку, лунали крики, голосіння, плач. І тоді один із старих господарів вивів із свого хліва велику козацьку кобилу, посадив на неї жінку і дитину, сів сам і рушив вплав через річку. Кобила була сильна, вміла добре плисти і винесла господаря з сім'єю до другого берега, де був глибокий, зарослий чагарником і очеретом яр. Козак заховав там жінку з дитиною, а сам повернувся назад до людей. Він, доки міг, перевозив їх через річку на кобилі, а коли ординці наблизилися до берега, там уже нікого не було. Татари з люті доценту знищили все селище, забрали награвоване і невільників та й відійшли.

Втікачі почали обживати місцевість, де вони поселилися: розчищали і обробляли землю, будували оселі і господарські будівлі. Поступово утворилося село, яке вони на згадку про свою рятівницю назвали „Кобила”.

Люди були роботящі, і село скоро розросталося. На „Середнім горбі” добували камінь - дичок, у „Вільхах” знаходили торф. На горі біля села збудували дерев'яну церкву з дзвіницею, за околицею поставили вітряк, де мололи зерно.

З півночі село заступав густий ліс, з півдня – поля, де селяни сіяли збіжжя. В лісах було багато звірини, особливо селян непокоїли вовки, тому що вони знищували худобу, нападали і на людей. Тому почали вирубувати ліс. Чагарники і менші дерева йшли на паливо, а великі дерева йшли на будівництво осель і господарських споруд: хлівів, стодол тощо. Ліси швидко відступали, звільнені землі розорювали. Внаслідок цього річка міліла, її береги заболочувалися. Поступово повноводна річка перетворилася на тихий потік. Але ще довго в глибокій долині було вікно, яке люди називали „Великою безоднею”. Там топилась худоба і навіть люди, тому „Безодню” засунули деревами, камінням, землею. Течія річки стала настільки повільною, що пішохід міг вільно крокувати поряд якогось листочка, що плыв за водою. Тому від слова „хода” річку по берегах якої розкинулося село, назвали Ходорівкою.

Ці назви і села і річки збереглися до наших днів. Ще в кінці ХІХ століття на картах адміністративно-територіального поділу значилося село Кобила, лише згодом, вже в 20-30-их роках ХХ століття, на картах Росії його називають „Кобильє”, а в наш час – Кобилля.

Село зв’язувалося з навколишнім світом дуже старими дорогами. На південний схід від нього тягнулася дорога, що називалася „На Бендеру”, друга, йшла на північ і називалася Олексинецькою.

На кобиллівських шляхах є дуже давні могили-кургани. Про їх походження досі нічого невідомо, вони занедбані, їх розорюють і засівають, вони чекають своїх дослідників. Без сумніву, тут виросте якийсь колосок, але чи замінить він нам ті духовні втрати, яких ми зазнаємо.

Котюжини

*Самограй Люся Іванівна
учениця 9 класу
Котюжинської ЗОШ І-ІІ ст.*

Ця легенда веде нас у ті давні часи, коли ще Котюжин не було, а місце те все було залите водою. І ось серед цієї води один граф захотів поставити собі палац. Він звелів насипати великий острів а на ньому побудувати замок. Двадцять років виснажливої праці людей і мрія графа здійснилась. Через скляний міст він переходив до палацу, де відпочивав і справляв бенкети. Острів цей йому дуже сподобався і граф наказав насадити на ньому дерев і квітів. Пройшли роки, графа не стало, острів заріс лісом. Вода опускалась все нижче і нижче, появилось ще багато острівців, а згодом вода відступила і залишилась тільки з південного боку островів. Але це вже були не острови, а гори і долини, на яких залишилось багато різних ракушок і камінців, навіть є горбки з піску і глини. На низовинах ще залишилось багато малих озер. Така чарівна місцевість не могла не привабити до себе людей.

* * *

Саме село Котюжини – має дивну і загадкову назву. На початку ХУІІ ст. із Сибіру утікало два каторжники. За ними була погоня. Серед лісів і боліт вони знайшли сховок. Коли впевнились, що втекли від переслідувань, тоді звільнились від ланцюгів, якими були скуті і вже нікуди більше не йшли, а поселилися на цьому спасенному, для них, клаптику землі. Викорчовуючи ліси, виорюючи землю – з роками утворювалось село, яке назвали Котюжини.

* * *

Таємниця каменів

Кам'яна долина – одна з легенд історії нашого села. Серпанками старовинних легенд оповита Кам'яна долина, одна із них розповідає: давним-давно жив дуже жорстокий князь. Було в нього багато земель і багато замків. Але один замок був для нього особливим. Сюди він приїжджав порозважатися. Тут він знущався і вбивав безневинних людей. Це були для нього дні дикої радості, а для людей – мученицької смерті. Жажливі його творіння бачили кам'яні стіни замку. Але одного разу муки людей скінчилися. Земля розкололась, поглинула замок і утворилась там долина, яка стала заростати не пролазними колючими хащами. З тієї долини, люди ще довго чули крики безневинних душ, там замучених. З роками все стихло і вся долина зробилася камінням, які по нині служать людям, як будівельний матеріал.

Підземне море

Легенда з давнини, яка живе по нині, розповідає, що нібито під нашим селом Котюжини – сила-силенна води – ціле підземне море. Вхід до цього моря закладений великим каменем у „Кам'яній долині”, мовляв тільки хто забере той камінь, як бурхливі потоки затоплять усе село. Ця вода є не проста, а чарівна, вона має магічну силу: той, хто повсякчас умивається цією водою, буде вродливим і здоровим. Цю воду століттями черпає наше село із своїх криниць, тому славне воно.

Чорна криниця

Поблизу села Котюжини знаходиться урочище Чорна криниця. Назву воно отримало від того, що у нього не видно дна і від того вода здається ніби аж чорною. Глибина Чорної криниці цікавила і трохи насторожувала людей. Вони хотіли взнати, де ж все таки її кінець. Одного разу спіймавши карася, причепили йому дзвоника і кинули в озеро. Довго вони не бачили цього міченого карася, але згодом виявилось, що він плаває у водах, аж за Почаєвом, так люди взнали, що Чорна криниця веде у підземні води.

* * *

Ще донедавна у селі Котюжини можна було поговорити зі старожилами про урочище Чорна криниця. Де нібито творилися різні дива, коли люди ішли біля цього урочища на базар, їх перепиняли два панки, купували в них товар і платили гроші, а коли люди відходили далі, то бачили, що грошей немає, замість них черепки. Коли йшов один перехожий, два панки брали його попід руки і так вели, аж поки не кінчалася Чорна криниця, тоді вони так само щезали, як і появлялись. Одна жінка, що йшла пізно ввечері з міста, бачила, на тому місці, панків, які сиділи в будці і грали в карти. Коли люди проїжджали кіньми повз урочище Чорна криниця, то коні чомусь голосніше іржали, вперто не хотіли йти, або навпаки дуже швидко бігли.

* * *

Найсвятішою берегинею кожного із нас – є наша оселя, все що в ній, що мали і чим збагатились, а найсвятішою берегинею нашої неньки - України є легенди. Тож не забуваймо їх передавати з роду в рід і хай вічним буде, як легенди, наш нарід.

Коханівка

*Завідувачка бібліотекою-філією
села Коханівка Крисько М. В.*

Чому яр назвали «провалля».

Було це вже дуже давно, ще за часів панщини. Жила в нашому селі дівчина Маруся. Та така була гарна, мов рожа в саду. Можливо батьки віддали всю любов одиначці, чи краса від матері у спадок дісталась. Багато хлопців задивлялись на неї. Вже мати вибілювала рушники та придане підготовляла. Хоч бідні були, але що мали те й готували. Довелось Марусі заробляти у панському дворі на хліб.

Не знала Маруся, де й біда взялася. Не один раз молодий пан споглядав на дівчину, ніби на здобич. Та одного разу схопив її та й понівечив, поламав красу дівочу, цвіт солоденький. З плачем бігла Маруся з панського двору додому та все городами, бо палив лице сором дівочий.

Після цього ходила Маруся мовчазна, сумна, боялася очі підняти вгору. Якось вранці до схід сонця пішла дівчина зі своїм горем на пагорб при дорозі, де внизу вода яр вимила, та й кинулася вниз. І в цю ж мить земля ще більше провалилася і покрила тіло молодої дівчини. З цієї пори яр називали «провалля».

* * *

Стриївка

*Мельничук Роман Л.
учень 8 класу Стриївецької
ЗОШ I-III ступенів*

Стриївка – одне з найстаріших сіл на Збаражчині. Тут з давніх-давен жили хоробрі русичі-хлібороби, які любили свою землю. Довго ніякий пан не міг закріпачити село. Багато наших селян поповнили ряди повстанців Северина Наливайка, та армію Б. Хмельницького. Не раз стрийвчани підпалювали і вбивали панів та їх прислужників. Так було в 1734 р. Всі молоді чоловіки і хлопці пішли до гайдамацьких загонів полковника Верлане. За те шляхта спалила повністю село, 14 чоловіків і 2 жінки посадили на палі, а 5 повісили.

Багато є легенд та переказів про наше село. Спочатку було село Покропивна яке розміщувалось на горбі коло залізничної дороги, але татари знищили і спалили його, після цього воно вже більше не відбудовувалося. А саме тут, де тепер село, був горбок, а навколо нього були болота і річки. І на тому горбку почали розбудовувати село. Тут пан мав землю і люди пішли за ним. Називали спочатку село Скриївка, тому що татари завжди обминали його через болота і багна, потім назвали Стриївка в 1400 р.

А ще Стриївка походить від слова Стрий струмок, що протікав навколо села. Село найдовше трималося православної віри.

Декілька разів виганяли уніатів. Тоді пан передав церкву в оренду Кременеві, єврею, який закрив її своїм ключем на паску. Селяни зібрали гроші та заплатили корчмареві, щоб відкрив церкву посвятити паску. Унію прийняли лише в 1710 р, а запроваджували її з 1595 (115р.). Стара церква була з вітварем на схід.

Перші захоронення на старому цвинтарі розміщували хрестами на схід. Коли хто не приймав унію, платив кару грішми

і діставав від 10 до 30 буків.

В 1675 р. село було спалене і зруйноване татарсько-турецькою ордою хана Ібрагіма Мишмака. Стриївка була найбіднішим селом порівняно з іншими селами, але непокірним. Частина стрийвчан виїздили за океан і там свої поселення називали Стриївкою.

Стриївка ще є на сході України.

* * *

За панщини тяжко жилося селянам, та й церква була бідна. Священик мав дуже малий прихід. І тоді він з дяком задумали, щоб селяни більше ходили до церкви і більше давали на Боже, зробити чудо. Священик сказав дякові взяти голуба і сховати за пазуху, вилізти на хори і як заспіває : „Святий духу, покажися”, щоб дяк випустив голуба.

В неділю відправили службу Богу, як доходили до кінця, то піп заспівав: „Святий духу, покажися”, дяк до голуба, а він задушений, тоді дяк відспіває: „Нема, нема задушився”. А піп ще голосніше: „Святий духу, покажися; а дяк ще голосніше: „Нема, нема задушився”. Тоді священик з криком: „Святий духу, покажися”, а дяк розгнівано як жбурне тим голубом до нього з криком: „Як не віриш - подивися”. І так чудо не вдалося, як були бідні піп з дяком, так і залишилися.

* * *

Було то за панщини. Селянин Ворона мав пару коней, якими відробляв панщину. А в неділю замість того, щоб йти до церкви, він виводив своїх коней пастись на пасовисько. Панські посіпаки доложили панові, що він безбожник. Пан наказав взяти нари з церкви і на них принести Ворону до церкви. Так і зробили. Принесли до церкви і поставили на середині церкви, і пильнували щоб не втік. А як закінчилася

служба Божа, насунули хмари, вдарив грім і запалив панську скирту зі збіжжям. Після того випадку, коли пан зустрів селянина, то казав: „Видиш, Ворона, через тебе згоріла моя скирта збіжжя, бо ти в церкві був у шапці”.

* * *

Хлопці Устима Кармелюка перейшли кордон вночі з Кам'янця-Подільського в Стрийку, забрали в пана гроші і роздали кожному бідному. Вони їх поприв'язували їх до дверей з торбинкою. Після чого відпочили біля старої церкви старої і раненько поїхали на Хмельниччину, з ними пішли троє стрийвчан.

Пан наказав кожному, кому дали гроші, дати буків. То донеслося до Кармелюка і він прислав своїх людей, які відплатили панові, то він і завчасу чортові душу віддав. А на Валахівці (с. Травневе), Кармелюк наказав спалити декількох із шляхти заградової, що доносили панові.

* * *

Шили

*Порохняк Роман Зеновійович
учень 9 класу Шилівської
ЗОШ I-III ст.*

Легенда про Старозбараську фортецю

Народ творив віками свою історію. З покоління у покоління передавались легенди, казки. Тут же інший оповідач переказуючи додавав щось своє. І історія ставала ніби та сама, але оновлена.

Кожний край України має свої легенди. Багато легенд є і на Збаражчині. Ось деякі з них:

У 1474 роки на Збараж знов посунули татарські орди. У церкві заховалися люди. Після пожежі самої Старозбаразької фортеці татари кинулися до церкви. І тоді старенька бабуся впала на коліна і в розпачі мовила: „О, земле рідна, сховай нас!” І сталося диво. Церква з людьми сховалася під землю, а татари перетворилися на каміння, що й досі валяється на узбіччі гори. Кажуть, що коли прикласти вухо, можна почути спів людей.

(А. Малевич. Неопалима Купина. – Збараж, 1991).

* * *

Легенда про заснування села Шили

За переказами старожилів село Шили засноване в кінці ХУІІ ст. козаком Мартином Шилом, який залишився в нашому краї після закінчення визвольної козацької війни. Ще під час походу Хмельницького на Збараж, Мартин сподобав собі красиву галичанку Галю з Лисичинець. По закінченні війни козак вернувся, взяв собі Галю за дружину і поселився недалеко Лисичинець в долині, коло потічка. Йшли роки, біля них селилися люди, виростали і женились їхні діти і внуки – так з’явилося Шилове село і з’явилося найбільш поширене в Шилах прізвище - Мартинчуки”.

(Р. Пастушенко. – Село моє. - 1996).

* * *

Легенда про Великдень і Благовіщення

Розповідають старі люди, а їм ще старші, що одного року Великдень припав на Благовіщення. А старі люди кажуть, що Благовіщення величніше як Великдень. І сталося от що.

Почав священник правити Великодню службу, а про те, що Благовіщення не згадав.

Ніч править, уже за всіма законами природи має бути ранок, а він не наступає. Сонце не хоче сходити. Згадав священник, яку помилку він зробив. Як тільки відправив службу до Благовіщення, зійшло сонце і настав ранок.

(записано від жительки с. Шили Ішук Євгенії Василівної 1926р.н.).

* * *

Легенда про місцину „Варуху” в селі Поляни Збараського району

Між селами Поляни і Бакоти є долина, встелена різнотрав'ям. Звуть її - „Варуха”. Дивна назва. Ось як розповідає про це давня легенда.

Була в долині хатина. Жила в ній сім'я: мати і дочка. Дочку звали „Варюхою”- Варюю. І ось захворіла мама. Лежить, стогне, води просить, а дочка коло хати худобу пасе, сіла на камені і русу косу чеше, не хоче чути матері.

Чи то в такий час, та прокляла мама дочку: „А щоб ти скам'яніла”. І стала Варюха каменем – кам'яною дівчиною, що косу чеше, а круг неї дрібні камінці – це її худібка. Вітер, дощ, негода спотворили камінь, але залишилася назва Варуха - „Варюха”.

Сюди перед Зелен-святами до схід сонця ходять жінки по зілля.

(запис. від жительки с. Кинахівці Парій Галини Арсенівни 1948р.).

Легенда про хутір Дроби в селі Кинахівці

Жив в селі один чоловік. І мав багато дітей. А й земельки мав також. І щоб не образити нікого з дітей, поділив, подробив їх землю. Так з'явився хутір Дроби і прізвища найпоширеніші в селі Дробик, Дробоцький.

(Від Парій Галини с. Кинахівці 1948 р.н.).

* * *

Скарб

Колись давно місцевість, що густо поросла лісом і розкинулась зеленими луками над Горинню придбав козак Бодак. Тут він із ватагою козаків десь у старих кремнієвих шахтах обладнав сховище для скарбів, що були вивезені з поневоленої Московією України. Козаки осіли на цій землі, збудували хутір, а потім тут стало село „Бодаки”.

Козацькі ватажки передали нащадкам потерту стару карту, на якій хитромудрими позначками було вказане місце скарбу. Спадкоємці карти з часом загубились і кожен мав частину карти.

В навколишній місцевості ще недавно можна було побачити безліч каміння, хаотично розкиданого з висіченими таємними знаками у вигляді півмісяця. Селяни будуючи свої житла, розбивали ці камені. Так були втрачені орієнтири що вказували місце скарбу.

І все ж таки щасливцям поталанило розшукати тайник. Вхід в нього був у товстому шарі сипучого ґрунту, який закривали ковані двері. Скарбошукачі, не змігши відкрити двері, прийшли з інструментом на другий день. Але тут їх зустріла несподіванка - їх розкоп зник без сліду під сипучим ґрунтом. І

хоч скільки потім копали, скарбу не знайшли.

Є повір'я що земля, сама віддасть скарб, як на ній запанує, злагода і мир.

(Розповіді жителів села записав М. Данилейко, зав. відділом ДіАЗ).

// Вісник історії краю.

* * *

Княжна

Дуже гарна місцевість Княжна біля Вишнівця. Дивна назва, але ось що розповідають легенди.

Тут жили дуліби, князі Погорині. Тут жила і княжна Сонцеславівна і Погоринський князь пристав до неї і від чого поселення стало називатися „Княжна”. У мирі, злагоді жили. Та ось деякі азійські орди напали на цей край. Князь зі своїми лицарями у бій пішов. Не одна голова зайди від його удару пішла з пліч. Три азіати накиннулися на одного князя, він похилився і впав на землю. Це добре побачила Сонцеслава, що в повному озброєні сиділа на коні. З криком „Вперед браття, смерть чи перемога!” І знову задзвеніли мечі. Ординці рятувалися втечею. Та ворог притаївшись за кущем пустив стрілу в саме серце княгині. Ще крикнула раз „Впе...” і затихла. Чужинців відбили, але й князі загинули. Насипали тут 10 могил. Час і люди затерли їх. Назва „Княжна” переходила з покоління у покоління і переказ про це.

У 1894 р. зацікавилися вчені цією історією перебуваючи в замку Вишневецьких. Археологи провели дослідження курганів. І в одній із могил знайшли меч, (руків'я якого було обрамлено золотом і сріблом) золотий кулончик з підвіскою, наконечники стріл з лука і списа, а також кістки коня. Ці знахідки були у Вишневецькому замку, але у 1940 р. їх було вивезено до Києва, а потім до Москви.

(Розповіді записував А. Малевич,)//Вісник історії краю.

* * *

Туркова гора

Місцину, що знаходиться майже у центрі Збаража на перетині двох доріг, що біля першої школи, а також крутий схил від центральної дороги мимо „Руської школи” до вулиці Січових Стрільців називають „Турковою горою”.

Назва сягає глибокої давнини, ще тих часів коли 1675 р. Збараж обложили турки під проводом Крагіна Шишмана. Турки спалили місто, але укріплений замок з ходу взяти не змогли.

Паша готувався до довгої облоги фортеці і тому для спостереження і керівництва боєм вибрав зручне місце - протилежну до замку гору. Там встановлено шатро Шишмана. Від тоді гора називається Турковою.

(записав О. Мандрик за розповіддю батька Євгена Мандрика (165 р.)
// Вісник історії краю.

Весела гора

У північній частині Черниховець, між Кутом та Верняками знімається уверх високо, покрита в долішній частині лісом, а вершина кам'яниста, гора „Веселенька”. Старі люди твердять, що на вершині гори стояв чи княжий двір, чи монастир. Гора підноситься на 700 м. і здається недоступною. Ось що розповідають легенди.

У княжому дворі зростала красуня-дулібівчаночка. Звали її Веселою, бо мала дзвінкий голос і веселу вдачу.

Слава про її вроду линула далеко. Почув про неї жорстокий аварський князь. Він послав своє військо з вимогою, що якщо добровільно не віддадуть красуні-дулібівчанки, то спалить і спопелить все живе довкола.

Воїни не захотіли віддати Веселу. Та дівчина заявила, гордо піднявши голову: „Я не хочу, щоб через мене лялалась кров. Я стану його дружиною”.

Незабаром і сам каган примчав на Збараську землю. Він урочисто дав клятву, що його вої ніколи не ступлять на землю дулібів. Він виконає всі накази Веселої. І князівна поїхала з ним. Залишилася лиш гора з її іменем на довгі роки, та ще веселка, що після дощу.

(А. Малевич 1956 р.) // Вісник історії краю.

* * *

Список використаної літератури

1. Вісник, журнал фонду О. Смакули, № 1, 2000 року.
2. Вісник історії краю [Текст] Державний історико-культурний заповідник м. Збараж. – Виходить щомісячно. 1995 1996 1997 1998
2. Даниленко, М. Скарб [Текст] / М. Даниленко // Вісник історії рідного краю. - 1996.- №3.- ст.7.
3. „Євшан-зілля”, легенди, та перекази; Львів: Червона калина, 1992 рік.
4. Малевич, А. Весела гора [Текст] / А. Малевич// Вісник історії рідного краю. – 1998.- №2.- С. 7.
5. Малевич, А. Княжна [Текст] / А. Малевич // Вісник історії рідного краю. – 1997.- №2.- С. 6.
6. Малевич, А. Легенда про Старозбаразьку фортецю [Текст]/ А. Малевич// Неопалима купина. - Збараж, 1991.– С.17.
7. Малевич, А. Неопалима купина [Текст] / А. Малевич. – Збараж.-12. – 1991. – 24 ст.
8. Мандрик, О. Туркова гора [Текст] / О.Мандрик // Вісник історії рідного краю. - 1997. – №3.- С. 5.
9. М. Назар. Добриводи, історичний нарис, Збараж; Медобори, 1997 р.
10. Пастушенко, Р. Легенда про заснування села Шили [Текст] / Р. Пастушенко // Село моє... : Історичн. Нарис. - Тернопіль: Діалог, 1996. – С. 21.
11. Спогади місцевих жителів, перекази старожилів.

* * *

Зміст

Вступ	3
Бодаки	4
Великі Вікнини	6
Великий Раковець	7
Вишнівець	8
Гніздичне, Чеснівський Раковець.....	9
Добриводи.....	17
Дзвиняча.....	23
Зарубинці	25
Збараж	27
Іванчани	32
Киданці	33
Кобилля	34
Котюжини	37
Коханівка	40
Стриївка	41
Шили	43
Список використаної літератури	50

* * *